

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Сучасні літературознавчі студії

Випуск 11

У ПРОСТОРІ НАУКОВОГО ПОШУКУ
В.І. ФЕСЕНКО

Збірник наукових праць

Київ – 2014
Видавничий центр КНЛУ

ББК 83.3(0)я43

УДК 82

Сучасні літературознавчі студії. У просторі наукового пошуку В.І. Фесенка.
Збірник наукових праць. Вип. 11. Гол. ред. Н.О. Висоцька. – К.: Вид. центр КНЛУ,
2014. – 626 с.

Тематичний науковий збірник містить статті з проблем літературознавства. Розрахований на студентів-філологів, вчителів, викладачів та всіх, хто цікавиться проблемами повітніх методологічних концепцій та аналізу тексту.

Головний редактор – доктор філологічних наук, професор **Висоцька Н.О.**
Відповідальний редактор – кандидат філологічних наук, доцент **Бакіна Т.С.**

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України **Гундорова Т.І.** (Київ)
доктор філологічних наук, професор **Штейнбук Ф.М.** (Київ)
доктор філологічних наук, професор **Кагановська О.М.** (Київ)
доктор філологічних наук, професор **Мейзерська Т.С.** (Київ)
доктор філологічних наук, професор **Несмелова О.О.** (Казань)
доктор філологічних наук, професор **Шимчишин М.М.** (Київ)
кандидат філологічних наук, науковий співробітник Інституту літератури
ім. Т.Г. Шевченка НАН України **Дубініна О.В.** (Київ)
кандидат філологічних наук, професор **Стулов Ю.В.** (Мінськ)
кандидат філологічних наук, доцент **Юрчук О.О.** (Київ)

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор **Горенко О.П.**
доктор філологічних наук, професор **Михед Т.В.**
доктор філологічних наук, професор **Пронкевич О.В.**

Збірник наукових праць перереєстрований ВАК України як фахове
видання з філологічних наук (літературознавство).
("Бюлетень ВАК України" №4, 2010 р., с.9)

Друкується за рішенням вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 13 від 23 червня 2014 р.)

Адреса редколегії: Україна, 03680 МСП Київ-5,
вул. Червоноармійська, 73
Київський національний лінгвістичний університет,
кім. 236, тел. 529 88 15

© Вид. центр КНЛУ, 2014

Рафіг НОВРУЗОВ, Гюльнара НОВРУЗОВА
МАГІЯ АЛЕКСАНДРА ФОМИЧА ВЕЛЬТМАНА 408

Тетяна ОСТАПЧУК
ПЕРЕПРОЧИТАННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО МІСТА
ЯК ІНШОГО В “ЛЕКСИКОНІ ІНТИМНИХ МІСТ”
ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА 421

ЮЛІЯ ПАВЛЕНКО
МЕТАФОРИ ПИСЬМА МІЖ АВТОБІОГРАФІЄЮ
ТА АВТОФІКЦІЙНІСТІЮ: РОМАН А. Д. ГАРІ “S, АБО НАДІЯ
НА ЖИТТЯ” ЯК ПРИКЛАД ПИСЬМА ПРО СЕБЕ ФІКЦІЙНОГО
СУБ’ЄКТА 432

Оксана ПАНЬКО
ПОЕТИКА ІНІЦІАЦІЇ ДИТИНИ В СУЧАСНІЙ
ЛІТЕРАТУРНІЙ КАЗЦІ: РОАЛЬД ДАЛ
“ДЖЕЙМС І ГІГАНТСЬКИЙ ПЕРСИК” 444

Любовь ПЕРВУШИНА
ИНТЕРМЕДИАЛЬНЫЕ ПЕРЕКЛИЧКИ В РОМАНЕ Д.Г. БАРР
“КОЛОКОЛА И ВЕТЕР”: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МУЗЫКИ,
ВИЗУАЛЬНОГО ОБРАЗА И ХУДОЖЕСТВЕННОГО СЛОВА 455

Ярослав ПОЛИЩУК
ФОРМАЦІЯ СИМВОЛІЗМУ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ
(журнал “Музагер”) 469

Ганна РАБОТЯГА
ПРИСЛУХАЮЧИСЬ ДО ПЕРСОНАЖА: ОСОБЛИВОСТІ
ДРАМАТИЧНОГО МОВЛЕННЯ У “ТЕАТРИ ГОЛОСІВ”
Ф. МІНЬЯНА (на матеріалі п’єси “Помешкання”) 480

Олександра РЕКУТ-ЛІБЕРАТОРЕ
ТРАНСПОЗИЦІЯ ХВОРОБИ: АВТОФІКЦІОНАЛЬНИЙ
АСПЕКТ ОНКОГРАФІЇ 488

4. Лелеко В.Д. Пространство повседневности в европейской культуре. – СПб.: Санкт-Петербургский гос. ун-т культуры и искусств, 2002. – 320 с. / http://tik.spbguki.ru/scientfic/leleco_book_03/ (3 травня 2010)
5. Лотман Ю.М. Поэтика бытового поведения в русской культуре // Лотман Ю.М. Избранные статьи: В 3-х т. – Таллинн: Александра, 1992. – Т.1. – 479 с.
6. Lecarme J. Fiction romanesque et autobiographie // Encyclopoedia Universalis. 1984. – P. 417–418.
7. Simon Y. Diego Gary: <http://www.parismatch.com/Culture/Livres/Diego-Gary-le-fils-ressuscite-par-Yves-Simon-140182>

ПОЕТИКА ІНІЦІАЦІЇ ДИТИНИ В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ КАЗЦІ: РОАЛЬД ДАЛ “ДЖЕЙМС І ГІГАНТСЬКИЙ ПЕРСИК”

Оксана ПАНЬКО

Ужгородський національний університет

У статті проаналізовано поетику ініціації у сучасній літературній казці Роальда Дала “Джеймс і гігантський персик”, де автор по-новому порушив проблеми дитячої регресії, психологічної ініціації головного героя, формування особистості через пошук справжнього “Я”. Процес ініціації відбувається під час подорожі, протягом котрої головний герой (згодом – частина суспільства) навчився опановувати страхи відчуження, що руйнували гармонію його внутрішнього світу. Саме з прибуттям до міста завершується етап посвяти героя – з новим світосприйняттям та душевною гармонією.

Ключові слова: архетип, ініціація, казка, обряд, регресія, психоаналіз, пригод, подорож, метаморфоза, поетика.

В статье проанализировано поэтику инициации в современной литературной сказке Роальда Дала “Джеймс и гигантский персик”. Писатель по-новому поднял проблемы детской регрессии, психологической инициации главного героя, формирования личности через поиск настоящего “Я”. Процесс инициации происходит во время путешествия, в течение которого главный герой (в последствии – часть общества) научился овладевать страхами отчуждения, разрушающие гармонию его внутреннего мира. Именно с прибытием в город завершается этап посвящения героя – с новым мировосприятием и душевной гармонией.

Ключевые слова: архетип, инициация, сказка, обряд, регрессия, психоанализ, приключения, путешествие, метаморфоза, поэтика.

The article deals with the poetics of initiation in the modern literary fairy tale *James and the Giant Peach* written by Roald Dahl. In a new way the author touched upon the problem of children's regression, psychological initiation of the main character, the development of the individual through the search of his self. The initiation process is happening through the journey when the main character (later as a part of society) has learnt to overcome the fear of self-alienation. He has become a new individual. With the arrival to the city the last stage of initiation has been passed, the hero has acquired new world perception and achieved spiritual harmony.

Key words: archetype, initiation, fairy tale ceremony, regression, psychoanalysis, adventure, travel, metamorphosis, poetics.

Реконструкція міфів у літературних казках Роальда Дала (1916–1990) уможлиблює трактування дитячих, але водночас філософських та психологічних текстів письменника. Особливої актуальності набуває нині недостатньо досліджена проблема вивчення еволюції первісної символічної системи англійського народу, котра стає вагомим джерелом творчості митців.

Загальновідомо, що зарубіжні вчені – Ю. Антонян, М. Вест, М. Вудман, В. Иванов, К. Леві-Стросс, В. Пропп, Л. Роллін, В. Топоров, С. Токарев та інші – частково торкалися питання зв'язків обрядів ініціації з фольклорною творчістю різних народів.

Українські вчені В. Балушка, Л. Дунаєвська, В. Давидюк, Л. Залізник, Л. Копаниця, О. Івановська, Л. Сорочук, Н. Лисюк, О. Тиховська, І. Хланта присвятили свої наукові розвідки концепту ініціації в усній народній творчості. Як слушно зазначає українська дослідниця Оксана Тиховська, "чарівні казки, які дійшли до нас, є метафоричними сценаріями подолання кризи дорослішання (психологічної ініціації)" [4, с. 27]. Якщо говорити про концепт ініціації, то авторський твір зображує саме дитину-персонажа, котра переосмислює своє ставлення до дійсності, вибудовує свій характер, формує готовність стати повноправним та невід'ємним членом цілого – суспільства.

Незаперечним є твердження, що літературна казка походить від народної, про що свідчить подібність сюжетів, специфіка образів, які характерні як для фольклору, так і для авторського твору. Така література є первинним джерелом пізнання світу її спільним читачем-дитиною. Саме дитина-реципієнт формує своє світосприйняття у більшій мірі на матеріалі казкового світу, який сповнений вічними цінностями: любов, дружба, справедливість, краса та велич природи, те, що допомагає жити та виживати у суспільстві. У цьому контексті (спільного для народної

та літературної казок) при комплексному аналізі літературного тексту науковці зокрема зосереджують свою увагу на витлумаченні поняття “архетип” та “архетипний” образ, поняття “простір” та “ритуал”, які є трансформаціями у авторських творах, своєрідною інтерпретацією письменником цих явищ. Дослідниця поетики українських народних чарівних казок Оксана Тиховська, інтерпретуючи вчення родоначальника аналітичної психології К.-Г. Юнга, зазначає, “*що герої чарівних казок є проєкціями різних архетипів, визначаючи архетип як прообраз, ідею, вроджені психічні структури, первинні схеми образів фантазії, що містяться у колективному несвідомому, апріорно формують активність уяви й лежать в основі загальнонародської символіки*” [4, с. 15]. Таким чином, дозволимо собі зауважити, що описаний Юнгом комплекс явищ знаходить своє втілення у площині авторської казки, є модифікацією первісного світосприйняття людиною. На основі фольклорних джерел творець літературних казок створює свої власні інтерпретації, де поєднує фантастичне та реальне, а дитина-читач, у свою чергу, осмислює свою концепцію бачення прочитаного, опираючись на досвід, продиктований її віковою специфікою сприйняття (тут враховуємо емоційність, вразливість, соціум, асоціативне сприйняття тощо).

У казці Р.Дала “Джеймс і гігантський персик” (переклав з англійської В.Морозов, 2009 р., “James and the Giant Peach”, 1961) знаходимо поетично закодований світогляд його (Дала) народу, який подано через призму сучасності. Оскільки системне дослідження поетики ініціації дитини у творчості Р.Дала донині відсутнє у вітчизняній науці, то актуальність нашого дослідження пов’язана з недостатнім вивченням цього питання. На нашу думку, цей твір – глибоко психологічний, оскільки подорож героя провокує його на розв’язання проблем свого внутрішнього світу через подолання перешкод на його шляху. Автор зберігає у тексті динамічність сюжету, полярність добра/зла, правди/кривди, наявність реальних та фантастичних персонажів, що властиве для народної казки.

На українському просторі творчість Роальда Дала ще не була предметом вивчення літературознавців, але постать автора вже зацікавила дослідницю Оксану Петренко, яка у своїй дисертації “Ономастика дитячих творів Роальда Дала” [1] дала трактування іменам у текстах, а, як відомо, вони (імена) містять емоційно-оцінне забарвлення і окреслюють читальне сприйняття, яке є близьким до авторської інтенції.

Щодо психологічного аспекту, то монографія Оксани Тиховської “Українська народна чарівна казка: психоаналітичний аспект” [4] також

варта нашої уваги, у ній розглянуто питання семантики персонажів українських народних казок у контексті психоаналізу. Ґрунтуючись на її дослідженні, можемо окреслити природу обряду ініціації у літературній казці через аналог до народної.

Проте твердження іноземних науковців, на нашу думку, є найбільш близькі до інтерпретації психологічного аспекту в авторській казці. Вони, беручи за основу вчення З.Фрейда, мають рацію, зазначаючи: “*дитячу літературу пишуть дорослі, які отираються на свою пам'ять та досвід – фізичний чи емоційний – з дитинства і відтворюють це у читачеві-дитині, яка потім реагує на ці повідомлення думками та відчуттями*” (переклад наш – О.П.) [7, с. 6]. На переконання зарубіжних дослідників, літературні казки Роальда Дала є відтворенням його характеру, репрезентацією його страхів та переживань у дитинстві. До прикладу, Хаміда Босмаян аналізувала його літературну казку “Чарлі та шоколадна фабрика” як “*трансферування авторської інфантильної сексуальності*” [8, с. 105]. Марк Вест, дослідник творчості Роальда Дала та дитячої літератури зокрема, трактував “Джеймс і гігантський персик” як приклад регресії, тобто повернення особи на попередній етап розвитку, пошук основи проблеми. Якщо говорити про неординарність автора, то, на думку критиків творчості письменника, його твори сприймали діти-читачі і не сприймали дорослі, зокрема вчителі, бібліотекарі та, меншою мірою, батьки. Як стверджує Марк Вест [7], вони вважали, що “*його (Роальда Дала) книжки були сповнені вульгарності, надмірної розбещеності та демонстрували повну неповагу до дорослих*” (переклад наш – О.П.) [7, с. 17]

Отже, іноземні науковці вперше трактували творчість Роальда Дала як автора текстів з глибоким філософським та психологічним змістом. Вони аналізують поведінку героїв через особистісний світ автора та його переживання. **Мета** нашого дослідження полягає у тому, щоб, порівнявши трактування іноземних науковців, вирізнити поетику ініціації головного героя через призму його (персонажа) подорожі. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

1) простежити ініціаційний обряд через подорож Джеймса (поетапне становлення особистості) в літературній казці автора, розкриваючи поняття регресії, запропоноване Марком Вестом;

2) дослідити джерела ідей і символів ініціаційного простору у літературній казці митця та вказати на їхню подібність до народної творчості;

3) виявити особливості еволюції свідомості дитини впродовж подорожі.

У літературній казці Роальда Дала “Джеймс і гігантський персик” йдеться про пригоди хлопчика Джеймса на персика. Повне його ім’я Джеймс Генрі Троттер. Як стверджує Оксана Петренко, дослідниця ономастики творів Роальда Дала, “*прізвище ж Trotter прийнято вважати генетично старо-французьким, зі змістом “зінець, кур’єр”*. Англійська лексема trotter реалізує у романі перш за все своє значення непосида, дзига, людина, що багато ходить мандрує” [1, с. 41]. Отож, ім’я уже прогнозує події, які переживатиме сирота Джеймс. Прикметно для творів Роальда Дала є зображення головних героїв сиротами (“Джеймс і гігантський персик”, “Відьми”, “ВДВ”, “Денні – чемпіон світу” (хлопчик без матері)) або згадка про таких самотніх, відчужених, навіть якщо і є батьки. Цю особливість пояснюємо авторським розумінням природи дитячої рецепції. Р. Дал знав, що подобається дітям. Д.А. Еплард, дослідник дитячої літератури, тлумачить явище “безбатьківства” витоком із міфологічного, адже “*містичне народження героя, таке властиве у міфології, властиве і для сучасних розповідних історій <...> питання сім’ї не є темою сюжетів для дітей віком 7–12”* (переклад наш – О.П.) [6, с. 76]. Автор пояснює це явище “*когнітивним чванством*” (переклад наш – О.П.), тобто дитині здається, що її спорадичні знання – якісніші, ніж її батьків [6, с. 76]. Діти намагаються вирости, тому, мабуть, персонажі – дорослі і не є головними героями. У “Джеймсі...” єдині дорослі – тітоньки Шкварка та Шпичка, “*самозакохані, ледачі й жорстокі*” [2, с. 5], а батьки Джеймса гинуть, коли йому було чотири роки. “*Їх обох несподівано проковтнув (серед білого дня, до річі, й на багатолюдній вулиці) величезний лютий носоріг, який утік з лондонського зоопарку*” [2, с. 5]. Тут автор моделює ситуацію, коли на героя чекають виклики, за якими слідує ряд випробувань. Джеймсу не тільки самотньо, йому страшно, у нього підсвідомо виникає бажання, як стверджує Марк Вест, “*повернутися до материнської утробы*” (переклад наш – О.П.) [7, с. 18]. Науковець пояснює подальшу поведінку героя як явище “регресії”. Джеймс, прагнучи змін, поступово проходить всі етапи еволюції внутрішнього “Я”, долає певні страхи, що є причиною його жалюгідного існування, гартує себе випробуваннями, формує свій характер, дошукується основи проблеми і в результаті “народжується” знову.

На нашу думку, зіставлення концепту ініціації та регресії дозволяють чіткіше простежити формування власного “Я” персонажа, виокремити складові його характеру та зрозуміти специфіку сучасного ініціанта-герою його цілі в житті. На початку твору змальовано образ жалюгідного,

нешасного хлопчика. Коли життя його стає нестерпним, він відчуває надмірну самотність і тугу, йому хочеться плакати, *"саме тоді й сталася перша, доволі дивна річ, після якої з ним сталося багато ще дивніших речей"* [2, с. 16]. Дозволимо собі зауважити, що саме та цій стадії автор включає до твору фантастичні образи, які ініціюють поведінку персонажу, спонукають його до дій. Джеймс плаче, і перед ним з'являється дідусь (архетип мудреця), який дарує йому пакунок. У народних казках образ дідуса – це мотив Духа. *"Старий завжди з'являється в той момент, коли герой потрапляє в безнадійну ситуацію, коли врятувати його можуть лише ґрунтовні роздуми над ситуацією, або щасливий випадок <...> Але оскільки через зовнішні чи внутрішні переешкоди герой не в змозі сам знайти вихід із ситуації, то знання, необхідні для цього, приходять до нього у вигляді персоніфікованої думки, тобто в образі мудрого старого чоловіка, здатного дати героєві добру пораду і допомогти"* [5, с. 298]. Старий дає йому *"білий паперовий мішечок"* [2, с. 17], де *"Джеймс побачив купу крихтливих зелених штуkenцій, подібних до малесеньких камінців або кристаликів завбільшки з рисове зернятко"* [2, с. 18]. У діда подих був *"прокислий і трохи відгонив цвіллю, наче повітря в старому підвалі"* [2, с. 18]. Не виключено, що старий прийшов з того світу, можливо, це був Дух померлих батьків Джеймса, хоча, безперечно, це є образ чарівного помічника, бо він помагає – дарує мішечок. Проте вміст мішечка діє не на головного героя, а на комах у ґрунті і перетворює їх на величезних істот. Якщо трактувати це крізь призму фольклору, то образ діда – образ знавця різних таємниць, йому відоме явище реінкарнації, він може перетворювати людей на тварин і навпаки. Приходимо до висновку, що у "Джеймсі..." персонажі-комахи – помічники з того світу. *"Набування людьми зооморфного вигляду у народних казках символізує смерть"* [4, с. 29]. Щодо розглянутої нами літературної казки Роальда Дала, образами померлих, на нашу думку, є духи батьків хлопчика, це – Зозулька та Старий-Зелений-Коник. Вони вирізняються з-поміж інших комах-істот, завжди хвалять Джеймса, підтримують його, називають генієм: *"Пресвяті небеса, та він знову має рацію! – заплескав у долоні Старий-Зелений-Коник <...> Пречудова думка, зраділа Зозулька"* [2, с. 96]. Погоджуємося з тлумаченням Марка Веста, який припустив: усі комахи-істоти є частинами Джеймсового "Я". *"Зозулька, Старий-Зелений-Коник, Стоніжка та Черв'як – центральні персонажі у цій історії. Якщо розглядати з психологічної перспективи, ці четверо комах-жуків можуть розглядатися як окремі аспекти власного психологічного формування Джеймса"* (переклад наш – О.П.) [7, с. 19]

або *“інтроєкти та проекти”*. Інтроєктами у творі є Зозулька та Старий-Зелений-Коник. Джеймс приймає їхнє схвалення. Вони, як добрі батьки, не моралізують свою дитину, а підштовхують до самостійного вирішення проблеми і, у результаті, нагороджують добрим словом. Щодо проектів, то такими персонажами є Стоніжка та Дощовий Черв'як. Явище проєкції – це накладання певних рис свого “Я” на інший об’єкт. Як зазначає Марк Вест, *“Стоніжка, деякою мірою, – кореспондує Фрейдоме поняття Еросу <...> Черв'як – Фрейдівий концепт Танатосу або саморуїнівний інстинкт”* (переклад наш – О.П.) [7, с. 19–20]. Стоніжка, справді, капризна комаха, співає всякі пісні, пустує, створює певні проблеми під час подорожі. Черв'як спокійний, але завжди скиглить: *“Він щасливий лише тоді, коли нещасний”* [2, с. 93]. Бачимо: під час подорожі змінюється ставлення Джеймса до цих двох персонажів, і якщо трактувати, їх як є уособлення певних рис Джеймса, то можемо простежити, як він навчився їх контролювати, тобто зумів приборкати рушійні сили свого “Я”, навчився співіснувати з ними.

Цікаво, що саме знайомство з персонажами-комахами, яке є підготовчим етапом до подорожі, відбувається вночі. Ніч – період, коли все виглядає інакше, ніж вдень. Не виключено, що події вночі – це просто сон. *“Багатьом людям – а надто малим дітям – стає страшно, коли вони отиняються на самоті під місячним сяйвом. Довкола западає моторошна тиша, тіні стають довжелезні й чорні і набирають химерних обрисів...”* [2, с. 44]. Саме тоді Джеймс іде до персика і помічає отвір у його шкірці. Як ми вже згадували вище, Марк Вест трактує входження всередину фрукта як *“сцену, яка дуже схожа на зворотній процес народження”* (переклад наш – О.П.) [7, с. 18]. *“У тунелі було волого й тьмяно, а все довкола було просякнуте гіркувато-солодким запахом свіжого персика. Під ногами було мокро, стіни були липкі, а зі стелі крапав персиковий сік”* [2, с. 48]. Таким чином ми висловлюємо припущення, що Джеймс погоджується змінити своє життя, не зупиняється перед страхом невідомого та необізнаного, готовий до викликів, тільки б не залишитися у замкнутому просторі його буття. Отже, пройшовши тунелем, Джеймс опиняється перед дверима, які вели до кімнати всередині кістки фрукта. Тут вперше герой знайомиться з істотами-комахами, які супроводжуватимуть його під час подорожі. Беручи до уваги специфіку дитячого сприйняття, своєрідність уяви та фантазії, сцену появи простору та комах, можемо трактувати як витвір Джеймсової уяви, гри. *“Гра дитини – творчо пережита дитиною дійсність, яка відповідає потребам та захопленням*

дитини <...> *Образи з'являються у момент самотності*” [3, с. 21–22]. Джеймс прагнув мати друзів, і комахи, якщо інтерпретувати їх як творення його фантазії, демонструють вияв бажаного головним героєм, його захистом і водночас рушієм становлення його “Я”.

Ранок символізує пробудженням та початком великих подорожей і пригод. Стоніжка, яка є символом рушійного “Я” Джеймса, відкушує хвостик персика, той котиться і через величезні розміри руйнує все на шляху. Він розплюскує тітоньок, які залишилися *“розмазані по траві, тонюсінкі, пласкі й нерухомі, неначе паперові ляльки, вирізані з якоїсь кольорової книжечки”* [2, с. 77]. Марк Вест припускає, що *“Смерть тіток є поворотним пунктом в історії, оскільки вона виявляє вбивчі відчуття Джеймса до своїх годувальниць”* (переклад наш – О.П.) [7, с. 20]. Такі міркування дають підстави вважати, що Джеймс насправді опиняється у невизначеності – він не знає, що робити. Сам, лякаючись цього, він опиняється між Стоніжкою та Черв'яком (своїм Еросом та Танатосом), які репрезентують його сутність, ховається, заплутується поміж них. Проте, оговтавшись, Джеймс бере себе в руки і звільняється від обіймів комах. На цьому етапі можемо говорити про готовність не тільки взяти відповідальність за персик та істот у ньому, але і прийняти виклики подорожі.

Події відбуваються швидко: персик покотився і шубовснув у воду. Зауважимо, що фрукт у даному випадку символізує корабель, яким потрібно керувати, а команду його готувати до організованої роботи. Першою перемогою Джеймса є порятунок комах від голоду, коли він запропонував поїсти смачний фрукт, всередині якого вони перебували. Зауважимо, що ця проста деталь свідчить про подолання етапу виживання, тобто їжа дає сили для подальших дій, спонукає до чіткого та усвідомленого розуміння ситуації. Комахи довірилися своєму другові, стають більш організованими. Про це свідчить наступна перемога – порятунок від акул. Тут уже Джеймсові допомагають всі істоти-мандрівники. Він зумів врятувати корабель від зубів жажливих риб, які намагалися з'їсти персик. Аналіз згаданої пригоди дозволяє нам потрактувати це як подолання своїх страхів, появу віри у себе та свої можливості, адже випробування визначають міру та готовність подолати кризу особистості. Комахи підтримали свого друга. *“Він був капітаном, і всі це розуміли. І були готові виконати будь-яку його команду”* [2, с. 116]. Такі деталі імпонують читачеві-реципієнтові, відповідають його сподіванням бачити скромного, непримітного персонажа героєм, рятувником. Розкриття образу Джеймса

прив'язане до дії, а, як відомо, *“старші і молодші діти-читачі, запам'ятовують ті частини сюжетної лінії, де є акцент на дію”* [6, с. 67]. Внутрішньо Джеймс змінюється, стає впевненішим, по-іншому ставиться до своїх нових друзів. Йому починають подобатися пісні та жарти Стоніжки, він дізнається про обов'язковість існування кожної істоти. Роальд Дал подає читачам своєрідний ентомологічний курс, повідомляє цікаві факти з життя комах. Приміром, Зозулька каже: *“Наші крарочки ніколи не змінюються <...> За їх кількістю можна хіба що визначити, до якого різновиду належить та чи інша Зозулька <...> Я, скажімо, як сам можеш бачити, Дев'ятикраркова Зозуля”* [2, с. 116]. Автор розкриває образи в деталях, що відповідає специфіці дитячого сприйняття (дитина-реципієнт не здатна відтворити сюжет, але пам'ятає деталі).

Джеймс змінює своє ставлення після розмов з комахами до них. Він не тільки починає їх всіх любити, а і вчиться співіснувати з ними. Це пояснюємо прийняттям та визнанням всіх складових свого “Я”.

Джеймс пройшов перші випробування, навчився контролювати свої дії, стає впевненішим, більш організованим та уважним. Черговим викликом для героя є зустріч з таємними істотами Хмарулями. Досі в літературній казці ми не зустрічали такого трактування небесного локусу. Таке тлумачення письменником невідомого є його індивідуальним вираженням, на відміну від колективного, первісного, властивого народним традиціям. Хмарулі Роальда Дала мали специфічну зовнішність, *“На них не було видно носів, ні ротів, ні вух, ані підборіддя – самі лише очі, малесенькі чорні очі, що зловісно поблискували на кошлатих обличчях”* [2, с. 172]. Ці образи не є чіткими, але вони близькі дитячому трактуванню небесного топосу. Олюднення цих істот творять їх(дитячий) художній світ. Таке тлумачення є цікавішим за наукове пояснення появи дощу, снігу чи хмар. Роальд Дал у своєму творі робить відповідальними Хмаруль. Ці істоти будують хмари, ліплять сніжинки, фарбують веселку спеціальними веселковими фарбами. Хмарулі мають своє місто. *“У тій хмарі було безліч печер, у яких перед маленькими пічечками сиділи навпочіпки хмарульські жінки, що тримали в руках сковорідки і смажили чоловікам на вечерю сніжні ковбаски. А сотні хмарулят гасали по хмарі, заливаючись сміхом і спускаючись на санчатах із хмаристих пагорбів”* [2, с. 189]. Таке пояснення є прийнятним дитиною, адже її *“внутрішнє життя хаотичне, повне тимчасових, амбівалентних емоцій, дитина потребує фантастичні образи, що заповнюють прогалини у знаннях і говорять до підсвідомого”* (переклад наш – О.П.) [6, с. 37]. Дитина усвідомлює образи та сюжети, які пізнала. Саме тому пригоди Джеймса так захоплюють дитячу аудиторію.

Відмітимо, що зустріч Джеймса з Хмарулями є завершальним, підтверджуючим етапом формування внутрішнього "Я", його посвятою, перевіркою готовності з'явитися новим у соціумі. Стоніжка дражнить Хмаруль, ті починають переслідувати Джеймса та мандрівників. Поведінка героя свідчить, що він витримує напади Хмаруль, спровоковані Стоніжкою, тобто його рушійним "Я". Джеймс розуміє також, що торкнувся забороненого, яке ще йому рано знати. Герой зумів оминати сутичку і, як кваліфікований капітан, виводить свій корабель з сакрального небесного локусу, залишаючи його корінним жителям.

Закінчення пригод є завершенням ночі, можливо, і сну. Наступний ранок символізує нове життя, яке починається зі сходження сонця та появи міста. Прибуття Джеймса в Нью-Йорк трактуємо як завершений етап подорожі, етап посвяти, народженням його "Я". Все сталося несподівано – літак рве мотузки, які були прив'язані до чайок і персик, разом з мандрівниками, падає на вістря "Емпаер Стейт". Лише тоді Джеймс остаточно покидає корабель-персик і ступає в новий соціум – соціум міста. Він, внаслідок своєї соціально-духовної метаморфози, уже здатен взяти на себе відповідальність, нові обов'язки для успішного самостійного існування. Кісточка від персика стає його домівною та захистом. Щодо друзів, то вони живуть окремо. Джеймс уже не потребує помічників, його поведінка не є хаотичною, він завершив свою подорож, свою посвяту і досягає зрілості.

Р. Дал не випадково приділяє більшу увагу міфологічним персику (символ світового дерева, вісь-медіатор) і символічним птахам-перщопредкам. Персик символізує молодість, а птахи-чайки – вісники добра та здоров'я. Саме плід стає захистом для героя, веде його до самовдосконалення, на кораблі-персику Джеймс зазнає метаморфози. Чайки, як чисті птахи, ведуть героя через небесний локус, вони прихильні до героя, не дають йому загинути, несуть йому добро та щастя.

Образ Джеймса, пригоди, які він пройшов, є яскравим прикладом виконання обряду ініціації, що є характерним народній казці. Ініціаційний ритуал Джеймса – психологічний механізм, завданням якого є допомогти дитині в оволодінні новою суспільною роллю, не стільки фізична, скільки інтелектуальна підготовка до суспільного життя – господарського, соціального, духовного, родинного та ін., засіб соціалізації дитини-індивіда, кардинального перетворення її особистості.

Джеймс перебуває у замкнутому та обмеженому тітоньками просторі, через відчуття страху потрапляє в інший – простір персика, вирушає

в мандрівку і у кінці отримує свій трофей – власний будинок, що є ознакою зміни соціального статусу персонажа, маніфест завершення процесу переродження дитини.

Відчуваємо страхи героя на початку твору, бачимо його психологічне “зростання”, тобто зміцнення внутрішнього “Я” і отримання бажаного. Роальд Дал зумів відтворити поклики душі самотньої дитини та продемонстрував поетапність формування особистості, передаючи це мовою, зрозумілою для дитини-реципієнта. Простежуємо також глибоке розуміння автором дитячої психології та своєрідність її світогляду. Це вказує на новаторство Р. Дала, своєрідність викладу подій, коли він не тільки інформує читача, а і впливає на формування його особистості, котра стає втіленням ідеалу, гідно пройшовши усі випробування, “викристалізовується” у цілісну особистість (стає духовно багатою і щасливою). Цей результат – успіх, якого прагне “казкова” людина, а звідси і герой літературної казки “Джеймс і гігантський персик”. Цей тісний зв’язок з народною творчістю і пояснює таку шалену популярність письменника серед дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петренко О. Ономастика дитячих творів Роалда Дала: дис. ... кандата філолог. наук : 10.02.04 / Петренко Оксана Дмитрівна. – Одеса, 2006. – 188 с.
2. Роальд Дал. Джеймс і гігантський персик / Пер з англійської В.Морозов. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009. – 224 с.
3. Славова М. Волшебное зеркало детства. Статьи о детской литературе / Маргарита Славова. – К., 2002. – 92 с.
4. Тиховська О. М. Українська народна чарівна казка: психологічний аспект: монографія / Передне слово Василя Івашківа. – Ужгород: Гражд., 2011. – 256 с.
5. Юнг К.-Г. Душа и миф. Шесть архетипов / Карл Гюстав Юнг. – М.: Харвест, 2004. – 399 с.
6. Becoming a reader. The experience of Fiction from Childhood to Adulthood / by J.A. Appleyard, S.J.. – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – 228 p.
7. Lucy R. Psychoanalytic Responses to Children’s Literature / by Lucy R. and Mark I. West.– Jefferson: McFarland and Company, 1999. – 178 p.
8. Understanding Children’s Literature / edited by Peter Hunt // Second edition. – London: Routledge, 2005. – 225 p.